

Halina Pańczyk

Problematyka badań nad literaturami zachodnio- i południowosłowiańskimi w UAM w 35-leciu PRL

Studia Rossica Posnaniensia 17, 173-186

1982/1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

HALINA PAŃCZYK

Poznań

PROBLEMATYKA BADAŃ NAD LITERATURAMI
ZACHODNIO- I POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKIMI W UAM
w 35-LECIU PRL

Literaturoznawstwo sławistyczne wchodzi w zakres prac badawczych Zakładu Języków i Literatur Słowiańskich Instytutu Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej UAM.

Od początków istnienia Uniwersytetu Poznańskiego, tj. od roku 1919, Poznań jest ośrodkiem badań naukowych nad Słowiańszczyzną Zachodnią. Badania te zainicjował i zorganizował współtwórca Uniwersytetu i twórca poznańskiej sławistyki, wybitny uczony, językoznawca prof. dr hab. Mikołaj Rudnicki. Badania historycznoliterackie we Wszechnicy Piastowskiej rozpoczęła zaraz po I wojnie światowej polonistka. Filologię słowiańską w pierwszych latach Uczelni reprezentowało przede wszystkim językoznawstwo.

Zainteresowania badawcze literaturami zachodniosłowiańskimi zapoczątkował w 1927 roku przybyły do Poznania z Uniwersytetu Lwowskiego znakomity bohemista, polonista i bibliolog, prof. dr hab. Stefan Vrtel-Wierczyński w pierwszym okresie swej działalności w Poznaniu w latach 1927 - 1937 i kontynuował je systematycznie po II wojnie światowej. Rozwinęły się one szczególnie w PRL.

Literatury południowosłowiańskie stały się przedmiotem badań nieco później, bo w latach sześćdziesiątych — w miarę potrzeb naukowych, wynikających ze zbliżeń powojennych i wielostronnej, więc i literackiej współpracy między krajami słowiańskimi.

By uświadomić sobie twórcze elementy tradycji filologii słowiańskiej jako dyscypliny naukowej w środowisku poznańskim, warto sięgnąć myślą do jej pierwszych osiągnięć, które są tak cennym dziedzictwem przeszłości, że stanowią wciąż żywy impuls twórczy dla współczesnych nam badań.

Fundamenty sławistyki stworzył w Uniwersytecie Poznańskim jego współzałożyciel prof. dr hab. Mikołaj Rudnicki (1881 - 1978), którego zasługa pole-

gała na nadaniu zapoczątkowanym przez siebie badaniom naukowym podstawy instytucjonalnej w postaci Instytutu Zachodnio-Słowiańskiego, powstałego przy Uniwersytecie w roku 1920, co więcej — na wprowadzeniu badań interdyscyplinarnych, których był inspiratorem i animatorem. Wokół problematyki zachodniosłowiańskiej skupił uczonych różnych dziedzin humanistyki. Poza tym, co ma znaczenie pierwszorzędne, zapewnił Instytutowi naukowy organ wydawniczy: rocznik „*Slavia Occidentalis*”, o zasięgu międzynarodowym, umożliwiający publikowanie prac. Od roku 1921 do II wojny światowej ukazało się w druku 17 tomów. Wznowiony po wojnie 18. tomem, wychodzi po dziś dzień, przedstawiając prace wielu uczonych polskich i zagranicznych.

Sformułowany przez M. Rudnickiego w I tomie „*Slavii Occidentalis*” profil naukowy Instytutu i konkretnie realizowany program badań nad całą Słowiańszczyzną Zachodnią atrakcyjnością problematyki i twórczą dynamiką przyciągnął do współpracy najpoważniejszych badaczy: historyków, archeologów, antropologów, historyków kultury, filologów, np. profesorów: K. Tymienieckiego, J. Kostrzewskiego, B. Ślaskiego, J. Czekanowskiego, J. S. Bystronia, T. Lehra-Splawińskiego, H. Ułaszyna, S. Dobrzyckiego, A. Brücknera z Berlina, F. Lorentza, naukowców czechosłowackich, radzieckich, szwedzkich.

Wyniki badań lingwistycznych prof. Rudnickiego, dotyczące praojczyzny Słowian w dorzeczu Odry i Wisły, potwierdziły zgodnie dociekania przedstawicieli innych dyscyplin (J. Kostrzewskiego, J. Czekanowskiego). Problematyka nazewnictwa na terytoriach prasłowiańskich, rozwijana w licznych pracach M. Rudnickiego, należy do dziejów językoznawstwa. Warto jeszcze podkreślić, że osiągnięcia badawcze Profesora mają nie tylko przełomowe i trwałe znaczenie teoretyczne, lecz że znalazły praktyczne zastosowanie rangi najwyższej. To na ich podstawie po II wojnie światowej przywrócono stare lechickie nazwy miejscowe i fizjograficzne na Ziemiach Zachodnich¹. Fakt ten — ważny dla Uniwersytetu — stał się dowodem, a nawet symbolem roli badań naukowych w życiu narodu i państwa, a postać prof. Rudnickiego — wzorem osobowości uczonego, człowieka i patrioty².

¹ Spośród 275 prac M. Rudnickiego syntezę badań stanowi 2-tomowe dzieło: *Pra-słowiańszczyzna, Lechia, Polska*, t. I, Poznań 1959; t. II, Poznań 1961, dalsze 2 tomy oddane do druku w Wydawnictwie UAM.

W roku 1944 wystosował prof. Rudnicki memoriał do najwyższych władz polskich i radzieckich, naukowo uzasadniający historyczne prawo do zachodnich granic Polski na Odrze i Nysie. W roku 1945 powołano prof. Rudnickiego na wiceprzewodniczącego Głównej Komisji Ustalania Nazw Miejscowych przy Urzędzie Rady Ministrów PRL. Ta aktywność działania Profesora dała rezultaty o znaczeniu historycznym.

² Wypowiedź prof. Rudnickiego w „*Dzienniku Poznańskim*” 1921, nr 114, s. 2: „Zdobycze naukowe częstokroć posiadają większe znaczenie polityczne od zdarzeń najbardziej nawet politycznych” — cytuję za: A. Czubiński, A. Kwilecki i W. Tomaszewski, *Poznań jako ośrodek polskiej myśli zachodniej w 20-leciu międzywojennym*. W: *Polska myśl zachodnia w Poznaniu i Wielkopolsce*, Poznań 1980, s. 144.

Pierwszym literaturoznawcą — sławistą na gruncie poznańskim był prof. dr hab. Stefan Vrtel-Wierczyński (1886 - 1963), historyk literatur zachodniosłowiańskich, „człowiek wielkiej pracy i nauki” — według określenia prof. T. S. Grabowskiego³. Pochodził z rodziny czesko-morawskiej osiadłej w 2 połowie XIX wieku w byłej Galicji. Po habilitacji z nauk pomocniczych literatury w Uniwersytecie im. Jana Kazimierza w roku 1923, rozszerzonej w roku 1927 na historię literatury polskiej ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do literatury czeskiej, otrzymuje z dniem 1 IX 1927 roku nominację na dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, podejmuje też w Uniwersytecie wykłady jako bibliograf i badania naukowe bohemistyczno-polonistyczne. Wychodzą drukiem pierwsze poznańskie publikacje S. Wierczyńskiego. Zapowiadają one uczonego o rozległej, a zarazem głębokiej erudycji. Wielostronne swe specjalizacje, jak bibliografia, bibliotekoznawstwo, tekstologia, edytorstwo, literaturoznawstwo łączył S. Wierczyński w sposób niezwykle scharmonizowany. Koncentrując się na każdej z nich, prowadził je równolegle z wielką wnikliwością i precyzją. W warsztacie naukowym uczonego uzupełniały się one wzajemnie.

Problematyka badawcza historycznoliteracka z zakresu sławistyki dotyczyła: 1) nowych odkryć tekstów literackich, listów, autografów jako materiałów do wielkiego problemu „słowianoznawstwa i słowianofilstwa”, opracowywanego przez Profesora, 2) analizy porównawczej wybranych utworów poezji średniowiecznej czeskiej i polskiej⁴. Zarówno każdy swój komunikat, jak obszerną rozprawę czy książkę traktował S. Wierczyński z równą odpowiedzialnością za prawdę, rzetelność i jasność przekazu.

W roku 1936 został profesorem tytularnym. W 1937 roku — powołany na stanowisko dyrektora Biblioteki Narodowej w Warszawie — przeniósł się do stolicy. W biografii prof. S. Wierczyńskiego okres okupacji wiąże się z wielością trudnych obowiązków, zabezpieczania zbiorów, z tajnym nauczaniem w Uniwersytecie Ziemi Zachodnich (podobnie jak prof. dr hab. M. Rudnicki, gdy rektorem był prof. dr hab. Roman Pollak) i pracą patriotyczną. Do roku 1947 pełni funkcję dyrektora Biblioteki Narodowej i wykłada w Uniwersytecie Warszawskim. W 1947 roku wraca do Poznania, rozpoczyna-

³ Biografię naukową prof. Wierczyńskiego podaje T. S. Grabowski, *Śp. Stefan Vrtel-Wierczyński. Jego działalność naukowa i bibliograficzna*, „Slavia Occidentalis”, t. 23, Poznań 1963, s. V - X. Bibliografia prac prof. Wierczyńskiego: J. Dutkowski, *Materiały do bibliografii publikacji naukowych Stefana Vrtela-Wierczyńskiego*, op. cit., s. XI - XXI.

⁴ Jedne z pierwszych publikacji S. Wierczyńskiego, *Autografy Mickiewicza w Belgradzie*, „Ruch Literacki” 1928; *List K. Brodzińskiego do Wacława Hanki*, „Ruch Literacki” 1929, s. 62 - 63; *Staropolska legenda o św. Aleksym na porównawczym tle literatur słowiańskich*, Poznań 1937, ss. X, 323, tabl. XIV Prace V Komisji Filologicznej PTPN, t. 9 — jako typowe przykłady problematyki badawczej S. Wierczyńskiego w tym okresie.

jąc drugi etap pracy w naszym ośrodku naukowym — nie od podstaw, lecz na ugruntowanej już tradycji, wymagającej jednak postawienia sobie nowych, twórczych zadań.

Sytuację literaturoznawstwa slawistycznego w Polsce po II wojnie światowej przedstawił realistycznie i ocenił prof. dr hab. Marian Jakóbiec w referacie pt. *Stan i postulaty naukowe historii literatur słowiańskich w Polsce*, przygotowanym na Kongres Nauki Polskiej w Warszawie w roku 1951⁵. Na tę ocenę powołuje się Maria Bobrownicka w swym artykule: *25 lat literaturoznawstwa zachodnio- i południowosłowiańskiego w Polsce Ludowej*⁶. Autorka krytycznie naświetla pierwsze dziesięciolecie badań, stwierdzając w nim dominację slawistyki językoznawczej i niedowład badań literackich, których rozwój — jej zdaniem udokumentowany licznymi przykładami — przypada dopiero na drugie i trzecie dziesięciolecie PRL.

Najwybitniejsi slawiści-literaturoznawcy: prof. dr hab. T. S. Grabowski w Krakowie, prof. dr hab. M. Jakóbiec we Wrocławiu, prof. dr hab. S. Vrtel-Wierczyński w Poznaniu działali w warunkach trudnych. Zrazu brak było młodej kadry. Prof. Jakóbcowi nie otwarto we Wrocławiu slawistyki. Został czołowym rusycystą polskim, publikującym również prace slawistyczne, w których *Jugosłowiańska epika ludowa* wydana w serii Biblioteka Narodowa (1948) stała się dziełem przełomowym, wychodzącym poza tematykę recepcyjną związków literackich polsko-słowiańskich i symptomem przejścia do problematyki wskazującej na nową fazę badań i typ ich realizacji wydawniczej⁷.

Studia filologii słowiańskiej uruchomiono jedynie w UJ i UW. Pomagały one w przygotowaniu wyselekcjonowanej kadry, uzbrojonej w wiedzę i metodę, a kontakty naukowe z krajami słowiańskimi otwierały większe możliwości i perspektywy prac badawczych. Nie od razu i nie w początkowym okresie występowały te czynniki równocześnie.

Poznań po wojnie — mimo rozproszonego księgozbioru naukowego w okresie okupacji, który wymagał rewindykacji i kompletowania — stał się jednym z aktywnych ośrodków badań slawistycznych dzięki prof. S. Wierczyńskiemu, który z dniem 1 XII 1947 roku na podstawie nominacji objął ponownie funkcję dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej, jak również kierownictwo Katedry Literatur Zachodniosłowiańskich, która powstała na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego w roku 1949⁸. Miał 1 - 2 asystentów, choć

⁵ M. Jakóbiec, *Stan i postulaty naukowe historii literatur słowiańskich w Polsce*, „Pamiętnik Słowiański” 1951, t. II, s. 61 - 83.

⁶ M. Bobrownicka, *25 lat literaturoznawstwa zachodnio- i południowosłowiańskiego w Polsce Ludowej*, „Slavia Occidentalis” 1973, t. 30, s. 13 - 34.

⁷ *Jugosłowiańska epika ludowa, wybór*, oprac. M. Jakóbiec, B N II, nr 58, Wrocław-Warszawa 1948, LXVI, 165.

⁸ „Dzienniki Ustaw PRL”, nr 18, poz. 126, z 28 II 1949.

magistrantów i doktorantów liczną grupę. Byli to poloniści, piszący prace z zakresu związków literackich polsko-słowiańskich. Katedra miała charakter naukowy. W roku 1952 przemianowano ją na Katedrę Literatur Słowiańskich, umożliwiając poszerzenie problematyki badawczej⁹. 29 IX 1949 roku otrzymał S. Wierczyński nominację na profesora nadzwyczajnego, a 31 III 1956 roku na profesora zwyczajnego.

Pierwsze powojenne publikacje S. Wierczyńskiego ukazują się w Poznaniu w roku 1947. Dotyczą średniowiecznej literatury rycerskiej w Czechach oraz zagadnień przekładowych, tj. czeskich przekładów *Grażyny*, *Konrada Wallenroda*, *Dziadów*¹⁰. Systematycznie wzrastające badania są kontynuacją zasadniczej problematyki przedwojennej pracy prof. Wierczyńskiego, przechodzącego sporadycznie z literatury staropolskiej i starosłowiańskiej na późniejsze okresy literackie.

Wyodrębnić w nich można określone grupy problemowe:

1. Utwory literatury czeskiej, słowackiej i łużyckiej w ujęciu porównawczym z literaturą polską, zwłaszcza okresu średniowiecza i wieku XVI — zgodnie z założeniami Profesora — jak wynika z efektów — przeprowadzenia systematycznej i gruntownej penetracji tych literatur według ich chronologii w ramach procesu rozwojowego danej literatury, dokonania wyboru zależnie od stopnia jej bliskości względnie analogii z literaturą polską (np. *Legenda o św. Aleksym*, *Dialog Mistrza Polikarpa*). Porównanie nie tylko danych utworów, lecz prześledzenie motywów i wątków polskich u pisarzy czeskich (m. in. wątków Sienkiewiczowskich). Komparatystyka stosowana przez Profesora pozwala na ukazanie ich w relacjach z literaturą europejską, a więc nawet w szerszym kontekście¹¹.

2. Zagadnienia recepcji literatury polskiej w Czechach, Słowacji i na Łużycach, tj. przekłady dzieł pisarzy polskich. Sylwetki czeskich tłumaczy literatury polskiej, m. in. A. Černy, E. Krasnohorskiej, F. Halasa.

3. Odkrywanie i ukazanie nieznanych w Polsce zabytków literatur zachodniosłowiańskich, analiza i interpretacja (np. czeska poezja rycerska).

4. Problematyka tzw. „wzajemności słowiańskiej”, tj. słowianofilstwo i słowianoznawstwo, np. działalność J. Gołąbka, M. Szyjkowskiego. Szereg artykułów, not, recenzji, nekrologów, wspomnień.

⁹ Zarządzenie Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 15 V 1952 r.

¹⁰ S. Wierczyński, *Średniowieczna literatura rycerska w Czechach*, „*Plomień*” 1947, nr 2, s. 47 - 48; tenże, *Nowe przekłady dzieł Mickiewicza („Grażyna” i „Konrad Wallenrod” w przekładzie czeskim F. Halasa)*, „*Przegląd Zachodni*” 1948, s. 392 - 397.

¹¹ M. in. *Motywy polskie u Alojzego Jiráska*, „*Przegląd Zachodni*” 1951, nr 3/4, s. 416 - 421; *Z historii wątków wędrownych. Średniowieczna Legenda o św. Aleksym w Polsce i na Słowiańszczyźnie*, „*Pamiętnik Słowiański*” 1952, R 3, s. 147 - 154; *Czeski Bartek Zwycięzca. Z dziejów recepcji Henryka Sienkiewicza w Czechach*, Praha 1955.

Prace slawistyczne S. Wierczyńskiego są w znacznej części materiałowo odkrywcze, faktograficzne. Cenna jest ich strona informacyjna, poszerzająca stan wiedzy. Wiele z nich wykazuje interesujące koncepcje problemowe, analityczne, w zastosowaniu metody tzw. filologicznej, zwłaszcza wobec tekstów starszych, wymagających precyzyjnych studiów językowych i stylistycznych dla ustalenia autentyczności tekstu, autorstwa, czasu i miejsca powstania utworu, jego genezy i analizy historycznoliterackiej. Przy zabiegach metodologicznych porównawczych widoczne jest udoskonalenie przez Profesora metody komparatystycznej, które można by określić jako antycypację dzisiejszej komparatystyki przed pojawieniem się najnowszych teorii Durišina, Hrabáka czy Henryka Markiewicza. Prof. T. S. Grabowski notuje w sumie 140 publikacji S. Wierczyńskiego¹².

Kierując Katedrą typu naukowego, nie dydaktycznego, prowadził Profesor jednak wykłady i seminaria magisterskie slawistyczne dla polonistów. Wykształcił magistrów i kilku doktorów, zwłaszcza gruntownie przygotowaną kadre, która podjęła pracę w różnych instytucjach naukowych, wśród niej kilka indywidualności twórczych.

Spśród uczniów i współpracowników prof. Wierczyńskiego do przodujących należy Józef Magnuszewski, w latach 1950 - 1951 st. asystent, od września 1952 przeszedł jako adiunkt do Uniwersytetu Warszawskiego. Wybitnie twórczy naukowo już jako profesor stał się organizatorem i kierownikiem slawistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Problematykę badań nad literaturami zachodniosłowiańskimi rozszerzył również na literatury Słowian Południowych. Znany za granicą uczestniczył w najpoważniejszych formach współpracy, w konferencjach naukowych, kongresach, publikował liczne własne prace oraz inicjował przekłady i opracowania wstępów do większych syntez literatur czeskiej, bułgarskiej i narcdów Jugosławii.

Ze szkoły prof. Wierczyńskiego wywodzi się również Jan Dutkowski, adiunkt i najbliższy współpracownik do ostatnich dni Profesora. W latach 1958 - 1972 powstało ponad 20 publikacji J. Dutkowskiego, realizujących linię badań Profesora. Pozostając przy tematach związków literackich i naukowych polsko-czesko-słowackich dr J. Dutkowski przesunął swe zainteresowania na literaturę czeską 2. połowy XIX wieku, przygotował w UAM rozprawę habilitacyjną z prozy czeskiej i polskiej. Następnie przeniósł się do Uniwersytetu Śląskiego, by tam uczestniczyć w przygotowaniach nowego ośrodka studiów slawistycznych, bohemistyki, którą otwarto w Uniwersytecie Śląskim w roku 1974, i pracuje tam do dziś.

Irena Reślińska-Kwilecka, były asystent katedry, pozostała przy problemach starszej literatury czeskiej, prowadząc badania z pogranicza literackiego

¹² Por. przypis 6.

i językoznawczego. Publikowała w latach 1959 - 1963 kilka prac z zagadnień zabytków piśmiennictwa czeskiego wieku XVI, *Biblii*, słowników oraz poloników czeskich. Po habilitacji w Uniwersytecie Jagiellońskim otrzymała etat samodzielnego pracownika Poznańskiego Oddziału PAN. Jest w nim również przewodniczącą Komisji Sławistycznej.

Tadeusz Wróblewski po zakończeniu studiów w UAM przeszedł do pracy naukowej w Instytucie Zachodnim w Poznaniu. Uzyskał doktorat i przygotował pracę habilitacyjną. Prowadził w ubiegłych latach lektoraty języka czeskiego w UAM jako zajęcia zlecone. Pełni funkcję sekretarza Komisji Sławistycznej PAN w Poznaniu.

Szereg magistrów i doktorantów prof. S. Wierczyńskiego pracuje m. in. w Pracowni Bibliograficznej IBL PAN (Krystyna Schöneichowa), w instytutach uczelnianych (Halina Wiatr w IFRiS UAM), w bibliotekach (Jan Waliński — dyrektor Biblioteki Akademii Medycznej), w szkolnictwie wyższym, jako redaktorzy wydawnictw naukowych (były st. asystent Profesora, mgr inż. Jan Grodecki).

Profesor miał również wielkie zasługi w organizacji nauki, tj. w tworzeniu nowych placówek badawczych w Poznaniu. Na posiedzeniu Komisji Filologicznej PTPN dnia 19 V 1956 roku wysunął projekt utworzenia Pracowni Sławistycznej PTPN o charakterze wyłącznie badawczym. Uruchomiono ją 11 VI 1956 roku. Pod kierownictwem prof. Wierczyńskiego (sekretarzem jest do dziś K. Schöneichowa) zespół badawczy zajmował się w niej problemami historii literatur zachodniosłowiańskich i czasopiśmiennictwa polono-bohemistycznego. Jan Dutkowski opracowywał temat „Recepcja literatury czeskiej w Polsce w czasach nowszych ze szczególnym uwzględnieniem przekładów z literatury czeskiej na język polski”. Irena Kwilecka badała stosunki językowe i kulturalne polsko-czechosłowackie w I połowie XVI wieku. Pracownia daje do dziś młodym naukowcom możliwość publikacji prac w „Sprawozdaniach PTPN”.

W dążeniu do poszerzenia pola działalności naukowej zainicjował Profesor jako bibliograf utworzenie Pracowni Bibliograficznej IBL PAN w Poznaniu. Sam objął kierownictwo tej wielce wyspecjalizowanej, przydatnej dla warsztatu naukowego i informacji instytucji, w której był także inicjatorem „Polskiej Bibliografii Literackiej”, wychodzącej stale do dziś. Połączył tu Profesor dwie swoje zasadnicze specjalizacje erudycyjne: bibliograficzną i literaturoznawczą. „Bibliografia Literacka” jest cennym wydawnictwem, uwzględniającym też wszystkie współczesne, wychodzące w Polsce od roku 1944 publikacje literatury pięknej i krytyki literackiej całej Słowiańszczyzny: Zachodniej, Południowej i Wschodniej.

Do ważnych dokonań Profesora jako redaktora naukowego z zakresu sławistyki (bo znamy jego wzorowe edytorskie dzieła polonistyczne) należy *Czeska bibliografia Adama Mickiewicza 1826 - 1960*, przygotowana przy współpracy

Polskiej i Czechosłowackiej Akademii Nauk, Wrocław, Warszawa 1965, Wydawnictwo im. Ossolińskich (ukazała się drukiem już po śmierci Profesora).

Był więc prof. Wierczyński nie tylko sam badaczem i nauczycielem akademickim młodych naukowców, lecz pomyslowym inicjatorem i wybitnym organizatorem sławistycznych badań literackich, redaktorem i wydawcą arcydzieł piśmiennictwa. Od 20 tomu, tj. od roku 1960 objął również redakcję założonego przez prof. Rudnickiego rocznika „*Slavia Occidentalis*”, którego sekretarzem został Jan Dutkowski.

W sumie pozostawił dzieło wielkie i trwałe. Porównując pracę prof. Wierczyńskiego w Poznaniu z działalnością innych ośrodków sławistycznych w pierwszym dziesięcioleciu PRL i w znacznej części drugiej dekady, stwierdzić trzeba, że był to wybitny wysiłek twórczy, prawdziwie pionierski, bogaty w osiągnięcia i owocujący po dziś dzień.

Młodsze pokolenia, pierwsze powojenne, dziś wybitna w Polsce czołówka literaturoznawców-slawistów: Maria Bobrownicka i Józef Magnuszewski zdobywali dopiero po wojnie szlify, by już w drugim dziesięcioleciu zabłysnąć erudycją w badaniach nad Zachodnią i Południową Słowiańszczyzną. Obecnie są najbardziej twórczymi profesorami literatury swoich ośrodków uniwersyteckich: Krakowa i Warszawy.

Działalność środowiska poznańskiego była na miarę tamtych lat, tj. pierwszego dziesięciolecia, równocześnie z Krakowem — coraz rozleglejsza dzięki prof. Wierczyńskiemu. Dnia 30 IX 1960 roku przechodzi Profesor na emeryturę, kontynuuje jednak nadal prace badawcze, 3 I 1963 roku umiera nagle w pełni sił intelektualnych i aktywności naukowej¹³.

Po śmierci prof. Wierczyńskiego kuratorem Katedry Literatur Słowiańskich został prof. dr hab. Władysław Kuraszekiewicz, wybitny polonista i slawista, kierownik Katedry Języka Polskiego UAM.

¹³ Oprócz biografii i bibliografii publikacji S. Wierczyńskiego (por. przypis 3) zob. *Źródła drukowane o Stefanie Vrtel-Wierczyńskim*, oprac. J. Dutkowski (maszynopis zawierający 41 pozycje, które ukazały się do roku 1973, znajduje się w posiadaniu córki prof. Wierczyńskiego, p. Zofii Grodeckiej, kustosa Muzeum Etnograficznego w Poznaniu). Dodatkowo: *Wierczyński-Vrtel Stefan*, oprac. I. Kwilecka, hasło w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, PWN, Warszawa — Poznań 1981, s. 813 - 814. W roku 1977 M. Stasińska napisała pracę magisterską pod kierunkiem prof. dr hab. S. Kubiaka w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM pt. *Życie, działalność i twórczość Prof. Stefana Vrtel-Wierczyńskiego*, Poznań 1977, ss. 227 + aneksy (w maszynopisie). 1 egzemplarz pracy znajduje się także w posiadaniu córki Profesora, dzięki uprzejmości której mogłam go przeczytać. Praca magisterska M. Stasińskiej — sumienna, oparta na źródłach Archiwum Oddziału PAN w Poznaniu — zespół akt prof. Wierczyńskiego. Zrozumiałe jest, że uwzględnia najszerzej działalność bibliograficzno-bibliotekoznawczą Profesora — na tle jednak całokształtu życia i działalności. Dla późniejszego monografisty ważnym materiałem studiów będzie księgozbiór Profesora, który w całości został przekazany Bibliotece Głównej UAM. Wprowadza on badacza w świat zainteresowań i warsztat naukowy Profesora.

Z dniem 1 VIII 1964 roku kierownictwo Katedry Literatur Słowiańskich przejęła doc. dr hab. Halina Pańczyk, przechodząc po habilitacji z Katedry Literatury Polskiej UAM, gdzie prowadziła badania nad literaturą okresu romantyzmu i Młodej Polski w aspekcie porównawczym z literaturą europejską oraz wykłady z komparatystyki literackiej polsko-rosyjskiej.

Jedynym w owym czasie młodszym pracownikiem naukowym Katedry Literatur Słowiańskich był adiunkt, dr Jan Dutkowski, bohemista i słowacysta.

W roku akademickim 1964/65 Katedrze przypadło w udziale organizowanie studiów rusycystycznych w UAM. Po roku wyteżonej pracy z prof. Kuraszkiwiczem uruchomiono je w roku akademickim 1965/66. Katedra Filologii Rosyjskiej w naszym Uniwersytecie startowała bowiem na gruncie slawistyki. Slawistyka zasilala ją również od początku jej istnienia pracami naukowymi, pod względem organizacyjnym i dydaktycznym i trwa to do dziś, już po formalnej integracji obu Katedr w Instytut Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej po reformie uniwersytetów w roku 1969, jako Zakład Języków i Literatur Słowiańskich IFRiS UAM.

Badania naukowe nad literaturami zachodniosłowiańskimi w objętej przez H. Pańczyk Katedrze Literatur Słowiańskich miały zapewnioną kontynuację w osobie Jana Dutkowskiego.

Przewidując konieczność włączenia się do badań również literatury Słowiańszczyzny Południowej i wyprzedzając myślą współpracę naukową UAM z Uniwersytetami w Bułgarii i Jugosławii, zaplanowano poszerzenie specjalizacji naukowej Katedry o literaturoznawstwo południowosłowiańskie. Rozpoczęta od wprowadzenia lektoratów języka serbsko-chorwackiego w roku akademickim 1964/65 i bułgarskiego w 1966/67, powierzając je osobom najbardziej w Poznaniu kompetentnym, tj. dr Zofii Kaweckiej, emerytowanemu dyrektorowi Biblioteki Uniwersyteckiej, urodzonej i wychowanej w Jugosławii, oraz mgr Niedziale Szarowej-Romanowskiej, Bułgarce, filologowi, zamieszkałej od niedawna na stałe w Poznaniu. Lektorat języka słoweńskiego prowadził okresowo absolwent — slawista z UJ, mgr Zdzisław Darasz. Lektoraty stanowiły przygotowanie dla młodych pracowników naukowo-dydaktycznych, których stopniowo angażowano do pracy w Katedrze spośród absolwentów poznańskiej polonistyki bądź też dzięki pośrednictwu prof. dr hab. Marii Bobrownickiej, osoby po studiach slawistycznych w UJ¹⁴.

¹⁴ W ten sposób przyjęto na etaty naukowo-dydaktyczne (z 1 przechodnim w Instytucie etatem badawczo-naukowym na 1 - 2 lat): w roku 1969 — mgr. Bogdana Krupskiego, absolwenta filologii polskiej UAM, przewidzianego na specjalizację bułgarystyczną; po doktoracie w 1976, adiunkt; w roku 1973 — mgr Ewę Kraszewską, słowacystkę z UJ (obecnie na 3-letnim urlopie macierzyńskim); w roku 1974 — mgr Barbarę Mytko-Szyk po studiach filologii polskiej w UAM, która zajęła się bohemistyką i związkami literackimi polsko-czeskimi. B. Mytko-Szyk uzyskała stopień doktora w 1980 roku i tytuł adiunkta; w roku 1975 — mgr. Bogusława Zielińskiego, absolwenta filologii polskiej i socjologii

Dla opanowania specjalizacji i podniesienia kwalifikacji władze UAM umożliwiły młodej kadrze już pracującej wyjazdy do ośrodków naukowych w krajach słowiańskich (Praga, Sofia, Belgrad) na staże roczne oraz na kursy letnie języka i literatury.

Dzięki prof. dr. Kujo Kujewowi z Sofii podjęto od roku 1966 korespondencję z prowadzonym przez żonę Profesora Bułgarskim Ośrodkiem Związków z Zagranicą, skąd otrzymywaliśmy liczne dary w postaci książek naukowych i tekstów literatury pięknej. Nawiązaliśmy również kontakty z uniwersytetem w Sofii i Bułgarską Akademią Nauk reprezentowanymi przez prof. dr. Emila Georgiewa i prof. dr. Petyra Dinekowa. Z Belgradem utrzymywaliśmy bliską współpracę z zawsze życzliwym Polsce prof. dr. Stojanem Subotinem. Poza tym z naukowcami czechosłowackimi, zwłaszcza w Akademii Nauk.

Zakład Języków i Literatur Słowiańskich zatrudnia obecnie: 1 samodzielny (H. Pańczyk) i 7 młodszych pracowników naukowo-dydaktycznych, w tym (po przejściu dr. J. Dutkowskiego do UŚI w II semestrze roku 1953/54): 2 z literatur zachodniosłowiańskich (dr Barbara Mytko-Szyk, adiunkt — bohemistka i mgr Ewa Kraszewska, st. asystent — słowacystka); 4 osoby z literatur południowosłowiańskich, tj. 2 bułgarystów (dr Bogdan Krupski — adiunkt i mgr Hanna Dolata — asystent) i 2 serbokroaatystów (dr Aleksandra Stankowicz — adiunkt i mgr Bogusław Zieliński — st. asystent)¹⁵.

W ostatnim roku przyjęto poza tym na etat językoznawcę — polonistę, specjalizującego się w językoznawstwie słowiańskim porównawczym, mgr. Marka Majewskiego, asystenta, skierowanego do Uniwersytetu w Płowdiwie w charakterze lektora języka polskiego (na zasadzie wymiany z wykładowcą z Bułgarii mgr Wiarą Maksimową), a w przyszłości przewidzianego na pracownika ewent. Zakładu Języków Słowiańskich. Utworzenie takiego Zakładu jest pożądane w perspektywie dalszego rozwoju poznańskiej slawistyki ze względu na odrębność tej dyscypliny od literaturoznawstwa slawistycznego. Przewidujemy bowiem również uruchomienie studiów bułgarystycznych, których zapowiedzią była wstępna umowa rektorów UAM i Uniwersytetu w Płowdiwie: utworzenia bułgarsytyki jako drugiego kierunku dla polonistów

w UAM — na serbokroaatystę; w roku 1976 — dr Aleksandrę Stankowicz z UJ (po doktoracie, promotor W. Kot) na etat adiunkta; w roku 1979 — mgr Hannę Kubisz-Dolata, absolwentkę filologii rosyjskiej UAM na specjalizację komparatystyczną bułgarsko-rosyjską oraz mgr. Marka Majewskiego, absolwenta filologii polskiej UAM w zakresie językoznawstwa, który w czasie studiów uczęszczał na lektoraty języka bułgarskiego i serbo-chorwackiego przez kilka lat.

¹⁵ B. Krupski przez 2 lata pełnił funkcję lektora języka polskiego w Uniwersytecie im. Paisija Chilandarskiego w Płowdiwie, a B. Zieliński przez 3 lata (1977 - 1980) lektora języka polskiego w Uniwersytecie w Belgradzie. W ten sposób poza obowiązkami lektorskimi uzupełniali znajomość danego języka słowiańskiego i zbierali materiały do pracy naukowej (doktoratów).

i rusycystów z UAM i polonistyki dla slawistów Uniwersytetu Paisija Chilandarskiego w Płowdiwie, z którym prowadzimy współpracę, obejmującą m. in. wyjazdy pracowników z prelekcjami, wspólne konferencje naukowe i sesje studenckich kół naukowych. Również pod patronatem rektora UAM, prof. dr. hab. B. Miśkiewicza Zakład nasz zorganizował wspólnie z Wydziałem Historycznym UAM i Uniwersytetem Płowdiwskim 2-dniową sesję poświęconą 1300-leciu Bułgarii.

Problematyka badań naukowych Zakładu Języków i Literatur Słowiańskich IFRiS UAM generalnie dotyczy literatur zachodnio- i południowosłowiańskich przełomu XIX i XX wieku oraz wieku XX.

Z zakresu literatur zachodniosłowiańskich opracowywane były następujące zagadnienia:

1. Na podstawie zagadnień teorii przekładu i problematyki kierunku literackiego analiza porównawcza oryginału i tłumaczeń.

Z zakresu translatorstwa B. Mytko-Szyk opracowała rozprawę doktorską *Czeskie i polskie przekłady poezji G. Apollinaire'a* (Poznań 1980, maszynopis), promotor H. Pańczyk. Prócz tego — szereg artykułów i recenzji. Obecnie przygotowuje pracę habilitacyjną nt. Surrealizm w Czechach (monografia kierunku literackiego).

2. Z modernizmu słowackiego oraz tendencji naturalistycznych w prozie słowackiej XX wieku — prowadziła badania Ewa Kraszewska (obecnie urlopowana).

Z kręgu literatur południowosłowiańskich:

1. Moderna bułgarska — czasopisma, programy i twórczość poetycka oraz jej związki z literaturą polską i europejską. Z tych zagadnień B. Krupski przygotował rozprawę doktorską: *Rola modernistów polskich w życiu literackim Bułgarii do 1923 roku* — Poznań 1976 (promotor H. Pańczyk), oraz kilkanaście publikacji w czasopismach naukowych polskich i bułgarskich, także w księdze referatów warszawskiej sesji poświęconej Przybyszowskiemu. Temat zaplanowanej na najbliższe lata habilitacji B. Krupskiego: „Twórczość T. Trajanowa”.

Modernizm bułgarski wobec inspiracji francuskich i rosyjskich — w przygotowaniu tom H. Pańczyk, obejmujący także związki i paralele z literaturą polską.

Bułgarska literatura współczesna — kilka studiów B. Krupskiego — oraz z komparatystyki poezji rosyjskiej i bułgarskiej XX wieku (E. Bagriana i poetki rosyjskie) — H. Dolata.

2. Z literatur narodów Jugosławii: dramat i małe formy prozy bośniacko-hercegowińskiej 20-lecia międzywojennego — A. Stankowicz (praca doktorska w UJ) *Proza artystyczna Isaka Samokovliji* — Wrocław 1976. W przygotowaniu temat habilitacyjny „Grupa Sarajewskich Literatów” — monografia.

Problemy socjologiczno-literackie oraz zagadnienia historyzmu interesują

B. Zielińskiego, który przygotowuje rozprawę doktorską: „Ivo Andrić i historia”.

Prócz powyższej problematyki cały zespół Zakładu opracowuje wspólnie bibliografię sławików w czasopiśmie wielkopolskich XIX wieku.

W porównaniu ze slawistyką literacką innych ośrodków uniwersyteckich w Polsce badania te nie mają charakteru anachronicznego. Odpowiadają współczesnym tendencjom naukowym slawistów polskich, którzy przeszli już etap tematów recepcyjnych polsko-słowiańskich i poprzez analizę utworów literatury danego kraju chcą ukazać miejsce tej literatury w szerszym kontekście europejskim. Duże znaczenie mają tu podstawy teoretyczne i zagadnienia metodologii badań.

Jeśli weźmiemy pod uwagę etapy badań slawistycznych, wyodrębnione przez M. Bobrownicką w artykule wspomnianym na początku niniejszych rozważań, wzrosła wydatnie działalność twórcza slawistyki polskiej w ostatnich dwu dziesięcioleciach i rośnie w tempie wybitnie progresywnym¹⁶. Poważne osiągnięcia mają zwłaszcza dwa przodujące Uniwersytety: Jagielloński i Warszawski, a w latach siedemdziesiątych ożywioną działalność rozpoczął Uniwersytet Śląski.

Historię rozwoju uniwersyteckiej slawistyki warszawskiej przedstawił prof. dr hab. Józef Magnuszewski, ukazując na tle stopniowych przeobrażeń XIX- i XX-wiecznych najnowszy okres, tj. organizację i prace Instytutu Filologii Słowiańskiej Wydziału Filologii Polskiej i Słowiańskiej UW¹⁷.

Instytut (wcześniej Katedra Filologii Słowiańskiej) zorganizowany w roku 1968, kierowany przez prof. J. Magnuszewskiego, który, przypominamy, rozpoczął start naukowy w Poznaniu pod kierunkiem prof. Wierczyńskiego, ma trzy Zakłady: Filologii Czesko-Słowackiej, Bułgarskiej i Serbsko-Chorwackiej. Instytut prowadzi badania literaturoznawcze nad dwoma głównymi problemami: 1) modernizmu, jako „przedpola” nowego stulecia, na którym — jak określa prof. Magnuszewski — „dokonały się krystalizacje” zapowiadające literaturę nowoczesną, 2) roli tradycji i kierunków awangardowych XX wieku — zgodnie z zagadnieniami „żywo absorbującymi slawistykę światową w latach bieżących” — jak zaznacza Profesor. Nie pomija się jednak i problematyki dawnego piśmiennictwa słowiańskiego. Prócz tego grupa folklorystyczna prowadzi badania z pogranicza literatur słowiańskich i folkloru. Zespół liczył w roku 1971/72 9 historyków literatury i badaczy folkloru. Liczne publikacje świadczą o twórczej aktywności tego ośrodka.

W Uniwersytecie Jagiellońskim w ostatnich latach (1970 - 1979), obejmują-

¹⁶ Por. przypis 6.

¹⁷ J. Magnuszewski, *Instytut Filologii Słowiańskiej Wydziału Filologii Polskiej i Słowiańskiej UW*, „Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego” XI, 1971/II (Warszawa 1972).

ych okres naszego poznańskiego Zakładu, istnieje — podobnie jak w Warszawie — Instytut Filologii Słowiańskiej. Według relacji prof. M. Bobrownickiej skupia on 8 pracowników etatowych, w tym 3 samodzielnych (prof. dr hab. Maria Bobrownicka, doc. dr hab. Włodzimierz Kot i doc. dr hab. Zdzisław Niedziela).

Instytut jest jednostką organizacyjną o ugruntowanej tradycji, zwartym zespole badawczym, wielkiej dynamice twórczej. Problematyka badawcza dotyczy przeważnie wieku XIX i XX — poezji, dramatu, prozy, teatru wszystkich zachodnio- i południowosłowiańskich obszarów językowych. Obejmuje problemy genologiczne prądów, kierunków, grup literackich z tematyką szczegółową, zawsze odkrywczą. Monografie indywidualne i artykuły, lecz poza tym, co świadczy o wielkiej inwencji i zwartości zespołu — wspólne tomy, czyli zbiory prac pod red. M. Bobrownickiej, również W. Kota i Z. Niedzieli — to znakomite osiągnięcia. W latach 1970 - 1979 odbyła się 1 habilitacja i 9 doktoratów, ukazało się 14 publikacji książkowych, zorganizowano kilka sesji naukowych: polsko-słowacką, sesję Wojnovića i polsko-bułgarską w 1969 roku. Z tego ośrodka otrzymywaliśmy pracowników naukowych dobrze przygotowanych do badań erudycyjnie i metodologicznie.

Trzeci ośrodek sławistyczny w Polsce — najmłodszy — to Zakład Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Śląskiego. Powstał on w roku 1974 w ramach byłego Instytutu Filologii Obcych z uruchomioną filologią czeską jako kierunkiem studiów, którą zasilil swą pracą naukową i dydaktyczną doświadczony bohemista dr Jan Dutkowski z poznańskiej szkoły prof. Wierczyńskiego. Studia rozszerzono stopniowo od roku 1976 na słowacystykę i filologię serbsko-chorwacką, tak że od roku 1978 — według informacji Jana Dutkowskiego — Zakład mając już pełny profil jugosławistyczny, został wyodrębniony jako samodzielna jednostka organizacyjna. Ten dynamiczny wzrost stwarza duże możliwości etatowe (14 pracowników + 2 na godzinach zleconych), a tym samym warunkuje zwielokrotnienie prac badawczych.

Problematyka badań ośrodka śląskiego skupia się na zagadnieniach rozwoju literatur słowiańskich, głównie nowszych, tj. XX wieku z ich nawiązaniem do tradycji literackiej i obejmuje wiele gatunków literackich i różnorodnych pisarzy.

Ośrodki sławistyczne polskie nie różnią się zasadniczo ogólnym zakresem problematyki badawczej. Wszystkie wysuwają na pierwszy plan literatury nowsze, XX-wieczne i ich genetyczne niejako uwarunkowania, tj. przełomowe znaczenie modernizmu jako ich „przedpola” — według stwierdzenia prof.

¹⁸ Z UJ zaangażowana dr Aleksandra Stankowicz, adiunkt od 1976 roku pracuje do dziś w naszym Zakładzie. Na krótko rozpoczynali u nas pracę absolwenci sławistyki krakowskiej: mgr Zdzisław Darasz i mgr Daniela Zdybicka, podobnie mgr Ewa Kraszewska.

Magnuszawskiego, zgodnego z określeniem prof. dr. hab. Artura Hutnikiewicza, polonisty. Modernizm był zjawiskiem zwrotnym i artystycznie inspirującym całą literaturę światową. Ewentualne różnice w efektach badań polegają tylko na indywidualnej inwencji tematycznej, pomysłowości metodologicznej i stopniu odkrywczosci.

Śledząc słuszną drogę rozwoju literaturoznawstwa sławistycznego w PRL, jej poszczególne etapy, trafnie i jasno scharakteryzowane przez M. Bobrownicką, stwierdzić trzeba, że ostatnie dziesięciolecie jest okresem osiągnięć najbogatszych i najbardziej twórczych.

W początkowych fazach tego rozwoju po II wojnie światowej ośrodek poznański, kierowany przez prof. Wierczyńskiego miał poważne znaczenie. W ostatnim dziesięcioleciu dysponuje młodą, lecz dobrze zapowiadającą się i rosnącą kadrą naukową. Dzięki sprzyjającym warunkom doskonalenia tej kadry, jakie stwarzały Zakładowi władze rektorskie i dziekańskie UAM, przyznając etaty i wyjazdy na staże naukowe do krajów słowiańskich, uczestnictwo w ogólnopolskich i zagranicznych konferencjach i kongresach, jak również umożliwiając udział w publikacjach naukowych — można z wiarą i optymizmem patrzeć w przyszłość. Obecna młoda kadra zbliża się do samodzielności i może zapewnić — przy intensywnych wysiłkach badawczych i współpracy z innymi ośrodkami w Polsce i za granicą — dalszy rozwój i postęp badań ośrodka poznańskiego nad literaturami zachodnio- i południowo-słowiańskimi.